

PROMĚNA VÝZKUMU PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V POSLEDNÍCH 20 LETECH

THE CHANGE IN PRESCHOOL EDUCATION RESEARCH IN THE LAST 20 YEARS

Zora Syslová¹, Veronika Najvarová¹

¹ Katedra primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Příspěvek přináší pohled na klíčová témata výzkumu předškolního vzdělávání a hledá odpověď na otázku Jakými proměnami prošel tento výzkum za posledních 20 let? Analyzovány byly empirické studie relevantních českých časopisů a sborníků z konferencí vydaných v období 2000–2020. Výsledky studie ukazují, že tematické zaměření výzkumů se v průběhu dvou sledovaných dekad příliš neproměnilo. Změny však autorky našly v oblasti použité metodologie. Zjištěná vyplývající ze sledovaných studií naznačují, že české předškolní vzdělávání se i po 20 letech stále potýká s poměrně velkými problémy v oblasti implementace kurikulární reformy.

Klíčová slova: předškolní vzdělávání, přehledová studie, pedagogický výzkum

Abstract

The paper provides an overview of the key topics of preschool research and seeks to answer the question What changes has this research undergone over the last 20 years? Empirical studies of relevant Czech journals and proceedings from conferences published in the period 2000–2020 were analyzed. The results of the study show that the thematic focus of research has not changed much during the two monitored decades. However, the authors have found changes in the methodology used. Findings from the monitored studies suggest that Czech pre-school education, even after 20 years, still faces relatively large problems in the implementation of curricular reform.

Keywords: preschool education, overview study, pedagogical research

1 ÚVOD

Předškolní vzdělávání je považováno za neoddiskutovatelnou součást vzdělávacího systému ve všech vyspělých zemích světa. Podle mezinárodních výzkumů pomáhá účast dětí v předškolním vzdělávání vytvořit základy pro celoživotní učení a snižuje nerovnosti ve výsledcích vzdělávání (např. Sammons et al., 2007; Yoshikawa et al., 2013). Kvalitní vzdělávání a péče v raném dětství představuje jeden z mála účinných způsobů, jak zlepšit sociální a ekonomické vyhlídky celé společnosti (McClelland, Acock & Morrison, 2006). Bylo uskutečněno několik výzkumů, které ukázaly, že „investice do raného vzdělávání, pokud je realizováno kvalitně, mají vysokou návratnost pro dítě samotné i pro celou společnost (Heckman, 2011).

2 TEORIE

Přínosné je, pokud „systémy hodnocení a monitorování jsou navrženy tak, aby dosáhly, udržovaly nebo rozvíjely poskytování vysoce kvalitních služeb v oblasti předškolního vzdělávání a péče identifikováním silných a slabých stránek, na nichž lze následně stavět nebo je napravit“ (European Commission, 2019, s. 121). Výzkum může být vlivným nástrojem jak pro politická rozhodnutí, tak pro praxi. Jde především o kvalitativní výzkumy využívající zpravidla případové studie, etnografického pozorování apod., či kvantitativní, například deskriptivní statistiky a korelační studie. Co se týká rané péče a vzdělávání dětí předškolního věku, sehrává výzkum klíčovou roli při vysvětlování úspěšnosti či neefektivnosti programů, při stanovování priorit oblastí důležitých pro investice do oblasti raného vzdělávání.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem příspěvku je sledovat proměny v tématech a metodologii pedagogických výzkumů předškolního vzdělávání v uplynulých 20 letech (2000–2020). Jde o kompilaci dvou přehledových studií (Syslová & Najvarová, 2012, 2021), které hledaly odpovědi na otázky: (1) Jaká témata a cíle byly ve výzkumech řešeny? (2) Jaké metody byly využívány a na jakých souborech byly studie realizovány? (3) Jaká podstatná zjištění a závěry z těchto studií vyplynuly?

Výzkumné studie byly vyhledávány v odborných časopisech vydávaných v České republice (Československá psychologie, e-Pedagogium, Komenský, Lifelong Learning, Magister: reflexe primárního a preprimárního vzdělávání ve výzkumu, Orbis scholae, Pedagogická orientace, Pedagogika, Sociologický časopis a Studia paedagogica). Dalšími zdroji se staly sborníky konferencí České asociace pedagogického výzkumu, České pedagogické společnosti a konference pořádané fakultami garantujícími přípravné vzdělávání učitelů mateřských škol. V první přehledové studii bylo vyhledáno a následně analyzováno 42 empirických studií, ve druhé 75.

4 VÝSLEDKY

Zkoumané studie tematicky pokrývaly hlavní aktéry předškolního vzdělávání, kterými jsou učitelé¹, děti a jejich rodiny. Nad rámec hlavních aktérů se studie zaměřovaly také na pregraduální přípravu učitelů a na řízení mateřských škol. V tomto ohledu nedošlo v průběhu 20 let k žádným změnám. V druhé dekádě však vrostl počet publikovaných studií v recenzovaných časopisech. Největší nárůst realizovaných studií jsme zaznamenali v oblasti Učitel a Dítě², obdobný počet studií byl proveden v oblasti Pregraduální vzdělávání učitelů MŠ a Rodiny. Pokles v počtu provedených studií je patrný v oblasti Řízení MŠ. Z metodologického hlediska došlo v druhé dekádě k posunu od čistě kvantitativně orientovaného výzkumu k výzkumným šetřením zaměřeným kvalitativně, v některých případech až k designu smíšenému. Posun jsme zaznamenali v použitých metodách – od použití dotazníků k realizaci (hloubkových) rozhovorů, videostudiím a vybraným metodám typickým pro kvalitativní přístup zkoumání.

¹ V textu užíváme zpravidla mužský rod, neboť v mateřských školách pracují i muži. Pouze u výzkumů, ve kterých figurovaly ve výzkumném souboru pouze ženy, uvádíme ženský rod.

² V oblasti Učitel byly analyzovány studie, které se cíleně zabývaly aspekty vzdělávací práce učitelů, ale také jejich názory a potřebami. Do oblasti Dítě, byly zařazeny studie, které sledovaly zejména jejich dovednosti a zapojování do různých typů činností.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

V příspěvku je představen přehled oblastí empirického zkoumání předškolního vzdělávání publikovaných mezi lety 2000 a 2020 ve vybraných periodických.

Roztříštěnost výzkumných témat a zpravidla malý výzkumný vzorek nepřináší validní informace o efektech českého předškolního vzdělávání a poskytuje tak jen malé vodítko pro jeho další rozvoj. Pro kvalitní politická rozhodnutí jsou potřeba investice do výzkumů, které byly v ČR ve sledovaném období nedostačující. Kromě investic, by bylo vhodné provádět také koordinovanější výzkum napříč všemi akademickými pracovišti. To by mohlo pomoci ke zkvalitnění praxe předškolního vzdělávání, ale současně také k budování poznatkové báze oboru předškolní pedagogika.

6 LITERATURA

- Evropská unie. (2019). *Doporučení rady ze dne 22. května 2019 o vysoce kvalitních systémech předškolního vzdělávání a péče* (02 C 189, 5.6.2019). Úřední věstník Evropské unie.
- Heckman, J. J. (2011). The Economics of Inequality: The Value of Early Childhood Education [online]. *American Educator*, 35(1), 31–35.
- McClelland, M. M., Acook, A. C., & Morrison, F. J. (2006). The impact of kindergarten learning related skills on academic trajectories at the end of elementary school. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 471–490.
- Sammons, P., Sylva, K., Melhuish, E., Siraj-Blatchford, I.-S., Taggart, B., Grabbe, Y., & Barreau, S. (2007). *The Effective Preschool and Primary Education 3-11 Project (EPPE 3-11): Influences on Children's Development and Progress in Key Stage 2: Social/behavioural outcomes in Year 5* (p. 63). IoEL.
- Syslová, Z., & Najvarová, V. (2012). Předškolní vzdělávání v České republice pohledem pedagogického výzkumu. *Pedagogická orientace*, 22(4), 490–515.
- Syslová, Z., & Najvarová, V. (2012). Přehledová studie výzkumů předškolního vzdělávání v České republice v letech 2011–2020, *Pedagogika*, 71(3), 483–504.
- Yoshikawa, H., Weiland, C., Brooks-Gunn, J., Burchinal, M., Espinosa, L., Gormley, W. T., ... Zaslow, M (2013). *Investing in our Future: The Evidence Base on Preschool Education*. Washington, D. C.: Society for Research in Child Development.